

je 1 funt svitlih saj od same lesne kurjave dosti, ki se lahko nad vsako istejo dobé. Tako svitile saje se denejo kuhati v 8 bokalov vode, in se naj pokuhajo do 4 bokalov. Ta ukuha se potlej precedí, in v to precejino se verže 2—3 pesti solí. Ko se je mesovje na sapi (ne v dimu) nekoliko osušilo, se v to sajevčno močo denejo namakati mesni kosci, po debelosti skoz četert ure ali pol ure, ali 2, 6—8 ur, in se potem spet na sapi dobro osušiti morajo. Kus tato kajenega mesa je nek prijetniši od kajenega v dimu, in meso je pogledniše; vendar se mora skrbeti, da pri namakanji v sajevčni vodi ga moča ta čez in čez prevzame.

Tudi vinski cvet (hudo žganje), kis, sladkor so ohraniki jedil, ter v tem, ker vodo zadržujejo, da na žvarenji in spridenji reči deleža imeti ne more. Pa kis in vinski cvet morata biti, kar moči, huda, in s sladkorjem tudi ni skopariti, ker žganje in kis (josihi), če nista celó huda, rada zvedenita, kakor se pri kumarah večkrat vidi, sladkor pa redek se rad kisati in žvariti začne, in spridi sadovje.

Še Lignakovo (reci: Linjakovo) napravo za hranitev mleka hočemo povedati. Lignak pridene na bokal mleka 7 lotov in pol sladkorja, potlej tako mleko v plitvi ponvi bari do sirupa. Ponve plavajo in se zgrevajo v vreli vodi, in mleko se pri barenji z leseno sčepico vedno meša, da se na njem klobuk ne naredí. Ko se je mleko obarilo in zagostilo, se vlije v okrogle kositarjeve (morebiti bolje v steklene) cevi, ki se morajo s kositarjem zalotati, in potem v vreli vodi, ki ima 150 stopinj gorkote, skoz pol ure kuhati. Da toliko gorkoto imeti more, se va-njo dene kake pesti solí in sirupa. Kadar hočejo tako mleko vžiti, mu pridenejo na en del mleka poldrugi del vode, da se razpustí, in tako mleko ima okus in duh kakor presno mleko, in se pri vrenji peni, kakor presno. Ko je cev odmašena, se tako mleko po tem še kacih 14 dni dobro ohrani, in od leta 1849 je na angležkih brodovjih tako mleko v navadi.

3. Mraz.

Kaj mraz, posebno led, za ohranjenje jedil zdá, je vsem znano, tako, da se zdaj od tega ne dá nič novega povedati. Mraz ima posebno veliko moč ohraniti mesovje, in najdejo se še v severnih krajih nekdanje, Bog vé, koliko tisuč let stare neznane živali z mesom vred v ledu tako ohranjene, da tisto meso še psi radi žro. Le sadju in zelenjavi mraz ni koristen.

Zalokar.

„Poberite ostanke, da konec ne vzamejo.“

Besede Gospodove, Janez 6. K. 1—15 V.

Verlo se trudijo nekteri rodoljubje, da nabirajo, shranjujejo in tak otmejo ostanke in znamke, ki dokazujejo preteklost in vlastitost Slovencev.

Da, važno in koristno je to! Važno, ker spada vse, kar je vlastito slovenskega ali v tem ali unem obziru, v zgodovino slovensko.

Zgodovina je naj imenitnejši poslopje národne slave.

Zidati to poslopje mora si vsak narod, ki hoče kaj veljati med drugimi.

Koliko da se je do zdaj zgodilo o tem, dobro znamo, in hvaležni smo možém, ki so delali in delajo marno.

Al posamni so bili le zmiraj taki rodoljubje. Posamni pa niso v stanu, nabrati si naenkrat gradiva potrebnega.

Složna moč rodoljubov se mora zbuditi in napeljati na polje tako proširno in zlo neobdelano.

Skerbimo tedaj vsi, da napravimo dostojnega gradiva in ga izročimo možém, ki mojstri ga bodo sestavili v slavo naroda.

Nemudno in nevtrudeno pa poprimimo se dela, ker zdí se mi, da zadnji čas je za to.

Silneje ko kdaj se je zagnal tujstva tok čez meje slovenske in se razliva na krajine vse. Veže Evropa se bližajo narodi se jeden drugemu in se mešajo jeden v drugega, manjša se daljina in širokost dežel, kerči se zemlja po cesti železni.

Tako pa pridejo tuje navade, šege, pesmi, oblačila in tuji jeziki, ter vmikuje in pozabljuje se domače.

Z marsikterim starčkom in z marsiktero staro materjo bo šla spat kaka lepa stara navada domača, — bode potihnila kaka lepa pesmica, — bo šel kak drag kosček domovinstva — v tihi grob.

Če jih zdaj ne otmemo, zgubljeni so.

Zraven pa tudi prerorenje naših drugih državnih razmer bode zagreblo marsiktero drobtinico zgodovinsko.

Če le premislimo, da so grajšine zgubile svojo praviško in gosposko moč, in da njih posestnikom ne bodo več njih shranila pisem tako kokor popred na skerb, smemo pač reči, da bode marsiktera listina draga šla v zgubo. „Čmu ta stara šara“ — bode marsikdo rekel — „v oginj z njo!“

Gospoduje pa tudi sploh zdaj po zemlji čas, da vsak le to časti, shranuje in spravlja, kar mu donáša ročno, prijetno, djansko korist; malo — premalo pa se večina sveta peča za blago ume in véde.

Nečem s tem reči, da časi so slabeji, da ljudje hudobniši, ker stavim se na stran tistih, ki opiraje se na premodro skrito vodstvo Gospoda upajo, da človeštvo se zmiraj boljša v spoznanji in blazi v čutjenji.

Resnica pa je, da starine narodske bodo zdaj bolj ko kdaj zapadle v pozabljivost. Ti sovražniki so si segli v roke, da bi pohabili marsiktero svetinjo domačo.

Zato ne mudimo se pobrati, kar še leži raztresenega v narodu. Mnogo blago bode plačilo nam truda.

Marsikter starček zdaj še vé pripovedovati ali popevati, kar je slišal od svojega deda o turških in družih vojskah, v katerih so Slovenci hrabri in zvesti prelivali kerv za vero, dom in cesarja. Še marsikteremu starčku pride v uri veseli na misel kaka spoštena fantovska, ki jo pel je kakor pravi „ko so bili boljši ljudje in boljši časi na svetu.“ In stare mamice! Prašaj jih, če znajo kaj peti? Mislím, da ni nobene Slovenke, da bi peti ne znala, in vendar se vsaka dolgo sramuje, preden začne peti svoje pesmi, ki jih zna brez števila. Oj, kadar se pa vname glas, več konca ni, in čudiš se njih glasu, spominu, in čutju tak živemu v truplu ostarelem. Kakor jutrajni žar zašine in vdari skoz mračne megle, tak se vnamejo pesmice krasne. In zraven kaka zaljubljena, v kateri se jim še unamejo lica. Verle naše matere, — čast Vam duše blage, pobožne!

Zaljim se, da mi ni bilo prilóžnosti zadosti, prebivati v našem prostem ljudstvu. Pa vendar mi je prišlo jedno drugo na uho, — al škoda! da le v prvi mladosti, v letih otročjih, ko je vse le streglo moji radovednosti in še nisim spoznal narodne imenitosti prijetnih povest.

Spominjam se še, da je moja pesternja dan na dan pripovedovala povesti od svetinj, ki letajo ponoči od Kroparske cerkve majke božje do Kamnogoriške sv. Trojice, — da je dosti vedila od divjiga, povodnega moža, od Rojenic, od mnogih vitezov, kakor od Pegama in Lamberger-ja i. t. d.

Bil sim pozneje enkrat ob šolskih praznikih na planini pri neki stari ženi, ki mi je vse zeliša znala imenovati in razlagati njih korist.

Slišal sem od nekega moža prečudno, čarovno povest, ki je po zapopadku in po podobah gotovo tak stara ali stareja, kakor prebivanje našega naroda v prebivališčih sedajnih.

Tega pa le opomnim, da dokažem resnico, da mnogo-premnogo je še zakritega blaga v spominu in vednosti ljudstva. Da, naše stare matere in stari očaki, celo ljudstvo so žive shranila slovstva narodnega.

Potem je pa tudi mnogo mrtvih shranil, tako imenovanih ne le po besedi, ampak po resničnem zapopadu, ker v njih skor vse mrtvo leži.

To so shranila grajšinske, uradniške, cerkvene, mestne in sploh vse shrambe pisem in knjig.

Redko se ta ali uni potrudi, v teh shranilih prebirati, zbirati in „star prah požirati.“

Pa mnogo zgodovinskih čertic leži v teh starinah zakritih. Odprimo jih in podajmo iz njih narodu, kar je v slavo njegovo. Na dalje so opomniti stare znamenja, spominki, kamnja s starimi napisi in podobami. Koliko da v njih leži, dokazalo dostojno nam je že mnogo učenih domoljubov. Trebimo z njih prah in razmotrujmo njih zapopad.

Grajali nas bodo sicer naši potomci, kakor tudi mi se včasih z oestro sodbo ozremo v preteklost. — Ali naših prednikov ne more zadeti sodba tako ostra, ker njih še ni obšel pravi duh, in okolnosti njih niso bile tak gubne. In v tmuni je vendar zasijala kaka zvezda, ki nas vodi še zdaj z vedno svitečimi žarki. — Valvazor, Linhart, Vodnik! Slava Vam, izverstni izgledi! — Sledimo jim!

Naj tedaj vsak, kar važnega sliši, naj si bodi pesem, ali beseda, ali izrek ali pregovor, ali pravica — vse, kar je vlastno narodnega, zapiše in reši pogube.

Zraven je tudi imenitno popisovanje šeg in navad, igrač, kakor jih ljudstvo ima v spominu ali še v navadi od poroda do pokopa, pri vsih priložnostih važnih.

Mnogo tacih navad je še doma v družini, med žlahto, pa tudi v dotiki s sosedi, s tujimi, s prostimi in vikšimi, potem pri snubovanji, ženitvi i. t. d.

Dom in družina sta prave shrambi navad domačih.

Potem je mnogo navad pri cerkvenem obhajanju v tem ali o unem času, o božiču, novem letu, svetih treh kraljih, svečnici, v postu, o veliki noči, binkoštih, sv. rešnjem telesu, o vseh svetih, na božjih potih i. t. d.

Potem v srenji ali soseski ali županii. Še stoje lipe skor v vsaki vasi, kjer so se včasih zbirali očaki v posvet. Zgodi se še to tu ali tam. Mnogo važnega se zamore zvediti od takih zbiranj, ki jih na Gorenskem imenujejo še „sare srenje.“

Na somnjih, pri gostovanji, pri tej ali uni priložnosti se slišijo dragocene reči. Potem navade pri vsih delih poljskih, planinskih in raznih rokodelskih.

Ni skorej prigodbe in razmere, da bi naše ljudstvo ne imelo kaj posebno zanimivega.

Čuditi se mora slednji, ki pazi na besede, izreke in pregovore, in včasih čuje tak izverstne, pične in resnične.

Kaka zmišljiva v podobah, kaka doslednost v izrazih, kaka prikladnost v prilikah, kaka jasnost v zapopadkih ljudskih se pokaže na dan!

Umetnik in vednik — ako hočeta koristiti djansko narodu, ako hočeta v domačem jeziku razumljivo in ljudsko podučevati, razveselovati ali poblaševati, učita se jezik od naroda. Neizrečeno veliko slovstvenih zakladov biva še v njem!

Naštel sem mnogo razmer in priložnost, v kterih se posebno pojavuje ljudska vlastitost.

Pa, koliko jih še nisem imenoval! Hotel sem le reči, da povsod in zmiraj bodimo pazni na narodsko blago.

Posebno pa pazite vi, prečastiti, blagi rodoljubje, ki stanujete na kmetih, na vse, kar sem omenil. In vi, dragi učenci, ki pridete vsako leto večkrat v svoje kraje, ne zamenarite tega koristnega djanja. Poslušajte, zapisujte in dajte na svitlo!

Mi vsi si pa vtisnimo v serce pomembne besede: „poberite ostanke, da konec ne vzamejo!“

V decembru 1857.

Dr. Lovro Toman.

Napáke slovenskega pisanja.

Spisal Fr. Levstik.

(Dalje.)

Nemec govor končava z glagolom, Slovan ga sploh z njim začinja, vzlasti kadar govori v zdanjem času namesti preteklega, in tudi, kadar je stavek kratek, da nima razmér (umstände) in družih sklonov pokornih glagolu (ergänzungen); potem še le versti druge člene. Priloge (beiwörter) devamo v navadnem govorjenji pred imena (hauptwörter), in vsaka beseda, ki pojasnuje, naj stoji blizo pojasnjene. Razmére, ki značijo: mesto, vzrok, čas i. t. d., in vse drugo, kar pojasnuje glagol, mora biti, kolikor more, blizo njega; časi pred njim, časi za njim. Le razmera, ki znači kakovost (art und weise), mora stati pred glagolom, ako je imenovavnik (subjekt) postavljen pred glagol ali pa v glagolu skrit; sicer je lahko tudi za njim; n. pr. „Pred pojedino na glas molijo za mertvega;“ pa ne: „pred pojedino molijo na glas za mertvega.“ „Saní hitro tekó;“ ne: „tekó hitro saní;“ vender je tudi prav: „saní tekó hitro“, ker tu stoji glagol za imenovavnikom.

Imenovavnik stoji sploh pred kazavnikom in pred družimi skloni, časi pa tudi pozneje; saj naš jezik je ugibčen; oberneš lahko govor, kakor ti bolj prav sodi; le dopovedovavnika ne loči tako deleč od pomoznika; nikar ga ne hrani vselej za na zadnje.

Navada je, da začinjamo govor z velicim stavkom (hauptsatz), za njim pa stoji mali (nebensatz), ali ga pa gojzdimo va-nj; časi je tudi pred njim, ako znači razmére (umstände), ali pa če stoji namesti imenovavnika (subjektivsatz), ali namesti družega sklona (ergänzungssatz), ter se začinja z besedami: „kdor, kar, kteri, čigar i. t. d.“ Samo pomniti se mora, če je mali stavek v gojžen ali pa za velicim stoječ, da ga je sploh pritisniti precej k tisti besedi, ktereje je dan v pojasnilo. — Nemec druží mnogo velicih in malih v en stavek; Slovenec dela raji bolj kratke odmere v govoru.

Izgled, v kterem je mali stavek za velicim: „Olga je tako milo jokala, po zgubljenem bratu povpraševala tako zvesto, da je skoraj omečila serce Ivanovu.“ Tukaj se mali tišči besede: „zvesto,“ ker jo pojasnuje; vender je tudi prav: „Olga je tako milo jokala, po zgubljenem bratu tako zvesto povpraševala, da je i. t. d.“ ker mali stavek ne pojasnuje samo besede: „zvesto,“ ampak z njo tudi glagol.

Izgled, v kterem je mali v gojžen: „Pobožen menih prosi prečiste device Marije, ki je zdravje bolnikom, posebnega pripomočka bolnim revežem.“ Tu se mora mali tiščati besede: „Marije“, ker jo tudi pojasnuje.

Izgledje, v kterih so mali pred velicim: „Kar sem kupil, to bom lupil.“ „Kdor bo kravo vračal, ta bo oves plačal.“ „Čigar so konji, tega je voz.“ „Da (kadar, ako, če) te vidim, pa te bom poklical.“

O tem bi še lahko govorilo še več, ali tukaj branita čas in kraj, da ne rečem tudi pomanjkanje terminologijskih oblik. Še zdaj so Vodnikove besede te verste boljše od vsega, kar napiše uni ali ta; vsa novina je taka, da nas Bog vari! V neki slovnici, ki nima pisateljevega imena, beremo: „podsebek“ (subjekt), „orečenje“ (prä-dikat), „nobojni“ spol (sächl. geschlecht) po latinski besedi: neutrum, narejeno iz: „nobeden.“ Ali kako more živa duša iz: „nobeden“ skovati „nobojni?“ Ta beseda bi mogla izhajati po analogii samo iz glagola: nobiti, ki ga pa nikjer ni. Gotovo je bil stokrat bolji stari srednji spol. Tudi se bere: „narava = sitte“; ali uže pri starih Slovencih je: „sitte = vprav, a, m. sp.“; „narava“ je nova beseda za ptujo: natura. Dalje stoji: „lepo dišati“ = wolriechen, „dobro dišati“ = wolschmecken. Rad bi vedil, kje se